

ב"ה טבת ה'תשע"ב

ביטול עצמי ומימוש עצמי

למילה עמל שתי פרשנויות במקרא: עבודה קשה וסבל. בלשון חז"ל מקובלת משמעות אחת: עבודה קשה.

התפיסה הדתית המקובלת בוודאי זו שמופיעה במסורת ישראל, מטילה על האדם חובות. מציאותו של האדם בעולם היא לשם מטרה. את המטרה הוא ירכוש אם יהיה נכון לעמול למענה ולרכז את תשומת ליבו ואת כל מאודו בהשגתה. ראו את שרשור המקורות הבאים:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט/ב

אמר רבי אלעזר: כל אדם לעמל נברא, שנאמר: כי אדם לעמל יולד[איוב ה ז]. איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר: כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר: לא ימוש ספר התורה הזה מפיד הוי אומר לעמל תורה נברא.

הפסוק המלא ממשלי טז כו הוא: נִפְּשׁ עֲמַל עֲמָלָה לֹא פִי אֶכֶף עָלָיו פִּיהוּ:

מהי הנחת היסוד ביחס למטרת האדם בעולם? מלבד הפסוקים מה עשוי לתמוך במטרה המדוייקת כפי שעולה מן הסוגיה? גם מתפקיד זה נובע היחס בין האדם ורצונו לבין מחוללה של המטרה והמטיל אותה על האדם:

פירוש מסכת אבות של רבי שמעון בן צמח דוראן, הרשב"י, בעל ספר התשב"י (תשובות רבי שמעון בן צמח) נולד באי מיורקה (1361) ונפטר בעיר אלג'יר (1444). כמו גדולי ספרד אחרים היה גם הרשב"י רופא. בעקבות המהומות האנטי-יהודיות של שנת ה"א קנ"א (1391) הוא ברח לצפון אפריקה והתיישב באלג'יר, ושם שימש כדיין בבית דינו של הרב הראשי, הריב"ש.

משנה מסכת אבות פרק ב

(ד) הוא הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנְךָ, כְּדִי שְׂיַעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנוֹ. בְּטֵל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדִי שְׂיִבְטֵל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ.
מגן אבות
עשה רצונו כרצונך – כאילו אין לך רצון אלא רצונו... בטל רצונך מפני רצונו – אם תחמוד ותתאוה... בטל אותו רצון מפני רצונו. חובה זו של בטול – בטול הרצון העצמי הולכת ומתגלגלת במהלך הדורות וזוכה לישות עצמאית:

מהר"ל נתיב התורה פרק ב

ודע כי שלשה דברים זכרו כאן [עוני, עושר ויצר הרע] שהם התנצלות [=תירוץ] מה שלא עסק בתורה וכלם לא נחשבו טענה, האחד כי יש לפעמים חסרון במה שצריך להתפרנס ובשביל זה מבטל את התורה, ולפעמים יש לו תוספת שמסית אותו לבטל מן התורה כמו העושר שבשביל תוספת שיש לו מסית האדם לבטל מן התורה, ולפעמים יש לו חסרון בעצמו שמסית אותו מן התורה כמו היצר הרע שהוא בעצמו של אדם. ואלו שלשה הם ידועים שהם כל החלקים אשר מכריעים את האדם אל דבר, וכלם אינם טענה מאחר דאמרינן אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמה עליה כמו שהתבאר למעלה, כי התורה היא שכלית יש לבטל עצמו בשביל התורה, א"כ כל אלו שמסיתים את האדם לבטל מן התורה אינו טענה, כי אף עצמו צריך לבטל בשביל התורה השכלית, ואלו שלשה דברים שייכים לעצמו, ואם האדם צריך לבטל עצמו כל שכן שיש לבטל אותם השייכים לו ואינם עצמו בשביל התורה.

בטול לשם התורה. ובחסידות הביטול הוא אתגר בעל משקל כמו עצמאי:

שיח שרפי קדש

צריך כל אדם להוציא מלבו לב האבן שקורין קרומקייט פון הארץ. אז יוכל להכניס בלבו דת יהודית לפי ערך מה שמוציא כערך כן יכנוס בלבו. האדם רוצה העולם הזה. וגם רוצה להיות חסיד כי הם שני הפכיים ע"כ צריך להשליך מעליו עקמימות לבו בדברים מעולם הזה: צריך האדם לבטל את עצמו בענין שיהא יהודי כמו בשעת מ"ת אמרו ישראל נעשה קודם לנשמע ואז ממילא זכו לנשמע:

עולם החסידות לפי טיבו הולך את העיקרון הזה אל יחסי החסיד ורבו-הצדיק.

ליקוטי הלכות מקח וממכר הלכה ג

(א) פי בְּאַמְתָּ עֵקֶר הַתְּקוּן הוּא עַל - יְדֵי הַתְּקַשְׁרוֹת לְהַצְדִּיק הָאֲמֵת וְלְבַלֵּי לְחַלֵּק עָלָיו, חֵס וְשְׁלוֹם, פִּי בְּוֵדָאֵי לָאוּ כָּל אָדָם זֹכֵה לְשִׁבְרַת בְּשִׁלְמוֹת אֵת הַגּוֹף שֶׁהוּא בְּחִינַת שְׂמַאל. וְאֵזִי הוּא בְּוֵדָאֵי רְחוּק מְדַעַת אֲמִתֵּי בְּשִׁלְמוֹת. וְעַל - כֵּן צָרִיךְ לְהַכִּיר אֵת מְקוֹמוֹ וְלִידַע רְחוּקוֹ מֵה' יִתְבָּרַךְ וְהֵיכָן הוּא עוֹמֵד בְּתַאֲוֹתָיו וְהַבְּלִיּוֹ. עַל - כֵּן צָרִיךְ לְבַטֵּל עֲצָמוֹ לְהַצְדִּיק הָאֲמֵת שֶׁבְּדוֹר שְׂזָכָה....

אל מול האתגר והערך של הביטול העצמי צומחת בתקופה המודרנית השקפה חדשה. על פיה בראש פסגת מטרתו של האדם עומד המימוש העצמי:

זוהי פירמידת הצרכים של מסלו. את המושג 'מימוש עצמי' הוא מגדיר כך:

הצורך האינסטינקטיבי של האדם להשתמש בכישורים הייחודיים לו כדי להגיע למימוש הפוטנציאל האישי. רק מעטים מגיעים לשלב גבוה זה.

אצל אחרים כך:

המושג... מתייחס לדחף, אותו צו פנימי אותנטי המשרטט את הדרך שאותה אנו מתווים לעצמנו בעולם. אותו דחף לממש בממשיות ולהגשים בגשמיות את הפוטנציאל הגלום בכל אחד מאיתנו, קרי, לעשות שימוש בסגולותינו הייחודיות ולהביא אותן לביטוי בעולם החומר.

האם מגמות ותכליות אלו עולות בקנה אחד עם דרישת המסורת היהודית? לאור הנלמד עד כה: מה עמדתכם ביחס לזהות הכותב דברים אלו:

אני צריך למצוא את אושרי בקרבי פנימה - לא בהסכמת הבריות, ולא בשום קריירה איזו שתהיה. כל מה שאכיר יותר את עצמיותי, וכל מה שיותר אתיר לעצמי להיות מקורי ולעמוד על רגלי עצמי, בהכרה פנימית, הממוזגת מדעה, הכרה, הרגשה ושירה, יותר... יפותחו כוחותי להיות לברכה לי ולעולם.

חיפוש אחר אושר? בקרבי פנימה? לא בספרים הקדושים, לא בלימודים תורניים, לא במצוות ובגמילות חסדים – זו תורה זו?

עמדה זו מנוסחת על ידי הרב קוק בבהירות קיצונית:

קובץ ב אות קעד

כל מה שנכנס בנשמה אחת מהשפעת חברתה, אף על פי שמועיל לה הדבר מאיזה צד, שסוף כל סוף הוא מקנה לה איזו ידיעה, או איזו הרגשה טובה ומועילה לפעמים, הוא עם זה מזיק לה גם כן, במה שהוא מערב יסוד זר במהותה. ואין העולם משתלם כי אם במעמד של שלילת ההשפעה הזרה, ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמור דעו את ד', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם. המהלך השולל את ההשפעות הזרות לגבי כל פרט, אף על פי שנראהו בצורה הורסת, הוא הסתירה המביאה לידי הבנין היותר קיים ויותר משוכלל, והוא המבוא היחידי לחיי עולם הבא, שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה עדן בפני עצמו, עדן לא נאמר אלא עדן. ההכרה הכללית באומה להשמר מהשפעות זרות היא יסוד התחיה, והיא חודרת בתור תסיסה פרטית, מחוללת הריסות, עושות מהפכות, ובונות עולמות חדשים, קיימים ובהירים.

מהי התפיסה המוצגת כאן? למה היא המבוא היחידי לחיי העולם הבא? למה הקב"ה עושה לכל צדיק עדן בפני עצמו? ולמה שלילת ההשפעות הזרות [אפילו הטובות!] היא יסוד התחיה? אם נצמד אחורה בהיסטוריה נוכל למצוא רמזים ראשונים גם בספור החסידי הזה:

אור הגנוז עמוד 231

זמן מה לפני פטירתו אמר רבי זוסיא:

אם ישאלו אותי למה לא היתי משה – אדע מה להשיב. אבל אם ישאלו אותי למה לא היתי זוסיא – יסתתמו טענותי.

האם הספור הזה מטיף למימוש עצמי? האם הוא מדבר על זכות או חובה? איזה דבר חידוש ניתן לדלות ממנו לפחות בהשוואה לפרשנות שהעלנו למשנה: בטל רצונך מפני רצוני? מה יכול להצדיק [מבחינה דתית] את רעיון המימוש העצמי? אל מול זרם תנועת המימוש העצמי עולה וצף גם קול אחר:

אלי עמיר, אהבת שאול עמ' 439

לפנים בישראל היו מגשימים חלומות ומאווים, הייתה התגשמות של רעיונות, של הציונות, היו יוצאים להגשמה, וזו הייתה הגשמה עצמית בתוך מרחב אידאולוגי חובק לאום; היום כאילו נשכח השורש הזה וכולם, אלו ואלו במימוש ממששים, כאילו השתלט מימוש הרווחים על הכול, ופשט גם על המאווים ועל הרעיונות, ובני-אדם מאחלים לעצמם שיתממשו כל חלומותיהם, וזה הביטוי העליון של קרבת אדם לעצמו קודם כל.

ו' פרנקל – האדם מחפש משמעות -

מטרתו האמיתית של הקיום האנושי לא תימצא במה שנקרא הגשמת עצמו. הקיום האנושי הוא, ביסודו של דבר, חריגה מעצמו ולא הגשמת עצמו... הגשמת עצמו לא תושג אם תהיה תכלית לעצמה, אלא רק תוצאת לוואי של עילוי עצמו

ארנסט סימון - העוד יהודים אנחנו עמ' 102

אין להנך את האדם אלא אם כן מפתחים גם את אפשרותו לחרוג מעצמו, כלומר לשרת אידאה.

אז מה אתם אמרים?

הניסיון המורכב של הרב קוק אולי מניח פתח למוצא.

קובץ ג אות כד.

ואני בתוך הגולה. האני הפנימי העצמי, של היחיד ושל הציבור, אינו מתגלה בתוכיותו רק לפי ערך הקדושה והטהרה שלו, לפי ערך הגבורה העליונה, הספוגה מהאורה הטהורה של זיו מעלה, שהיא מתלהבת בקרבו. חטאנו עם אבותינו, חטא האדם הראשון, שנתנכר לעצמיותו, שפנה לדעתו של נחש, ואבד את עצמו, לא ידע להשיב תשובה ברורה על שאלת איכה, מפני שלא ידע נפשו, מפני שהאניות האמיתית נאבדה ממנו, בחטא ההשתחואה לאל זר. חטא ישראל, זנה אחרי אלהי נכר, את אניותו העצמית עזב, זנה ישראל טוב. חטא הארץ, הכחישה את עצמיותה, צמצמה את חילה, הלכה אחרי מגמות ותכליות, לא נתנה את כל חילה הכמוס להיות טעם עץ כטעם פריו, נשאה עין מחוץ לה, לחשוב על דבר גורלות וקריירות. קטרגה הירח, אבדה סיפוק פנימיותה, שמחת חלקה, חלמה על דבר הדרת מלכים חיצונית. וכה הולך העולם וצולל באבדן האני של כל אחד, של הפרט ושל הכלל. באים מחנכים מלומדים, מסתכלים בחיצוניות, מסיחים דעה גם הם מן האני, ומוסיפים תבן על המדורה, משקים את הצמאים בחומץ, מפטמים את המוחות ואת הלבבות בכל מה שהוא חוץ מהם, והאני הולך ומשתכח, וכיון שאין אני, אין הוא, וקל וחומר שאין אתה. רוח אפינו משיח ד', זהו גבורתו, הדר גדלו, איננו מבחוץ לנו, רוח אפינו הוא. את ד' אלהינו ודוד מלכנו נבקש, אל ה' ואל טובו נפחד, את האני שלנו נבקש, את עצמנו נבקש ונמצא, הסר כל א-להי נכר, הסר כל זר וממזר, וידעתם כי אני ד' א-להיכם, המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לא-להים, אני ד'.

שלוש המילים הראשונות הינן פאראזה לפתיחת ספר יחזקאל. מה הדגש בפירוש?

מה היחס בין האני וגילוי לבין הקדושה?

בהמשך מפורטים 4 חטאים מפורסמים. מהי הפרשנות המיוחדת של הרב קוק לחטאים אלו? מהי המשמעות של המילה 'חטא' לפי ביאורו.

מנו את הרמזים לכך שהחטא הוא אכן התנכרות לעצמיות:

בחטא אדם הראשון, בחטא העגל, בחטא הארץ, בחטא הלבנה.

מי עומד במרכז הביקורת של הרב קוק.

איך הוא מגשר בין הגאולה האחרונה [המשיח] לבין ערך העצמיות?

לפי כל אלו: כיצד תתכן דרישה חריפה למימוש עצמי כחלק מן המסורת היהודית? אילו בעיות פותחת גישה זו?